

Aleksandra Gruszczyńska

Sprawozdanie z nadzorów archeologicznych przeprowadzonych na terenie parku i murów fortyfikacji Zamku w Łańcucie w latach 2001–2003

Omawiane w niniejszym sprawozdaniu wyniki nadzorów archeologicznych w latach 2001–2003 na terenie Zespołu parkowo-zamkowego w Łańcucie (stanowisko nr 6), dotyczyły zadań pod nazwą „Modernizacja programu małej retencji na terenie parku wewnętrznego i fosa otaczającej Zamek w Łańcucie” (A. Gruszczyńska, 2001). Ponadto w roku 2001 dokonano prac związanych z nadzorem archeologicznym „Remont i adaptacja kotłowni węglowej na gazową w budynku Storczykarni Zespołu Zamkowego w Łańcucie wraz z infrastrukturą zewnętrzną” (A. Gruszczyńska, 2001).

W latach 2002–2003 nadzory wykonano również przy pracach budowlanych dotyczących „Wzmocnienia muru fortyfikacji dla czoła północnego bastionu północno-zachodniego oraz czoła północno-wschodniego bastionu wschodniego”, według dokumentacji opracowanej przez mgr inż. Marię Jolantę Kubicę (A. Gruszczyńska, 2002–2003).

Nadzory na podstawie umowy pomiędzy Muzeum Zamkiem w Łańcucie, a Muzeum Okręgowym w Rzeszowie wykonała autorka sprawozdania. W badaniach uczestniczyli Grzegorz Młynarski i Marek Wołoszyn – studenci Instytutu Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Krzysztof Młynarski – uczeń Liceum Ogólnokształcącego w Łańcucie.

Nadzór architektoniczny prowadził mgr inż. arch. Jan Janczykowski – Rzecznik Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków, ds. Zabytków Rezydencjonalnych i Militarnych.

Tereny omawianych nadzorów znajdują się w strefie „A” – 1 ochrony konserwatorskiej, zgodnie z ustaleniami zagospodarowania przestrzennego Łańcuta, które uformowały się w otoczeniu miasta lokacyjnego i były z nimi nierozdzielnie związane (J. Malczewski, 1997, s. 31).

Miasto Łańcut o pierwotnej nazwie „Landenshut” (Stróża Ziemi), istniało już prawdopodobnie przed jego lokacją przez Kazimierza Wielkiego około 1349 roku (S. Cetnarski, 1937, s. 7; Z. Szust, 1957, s. 5).

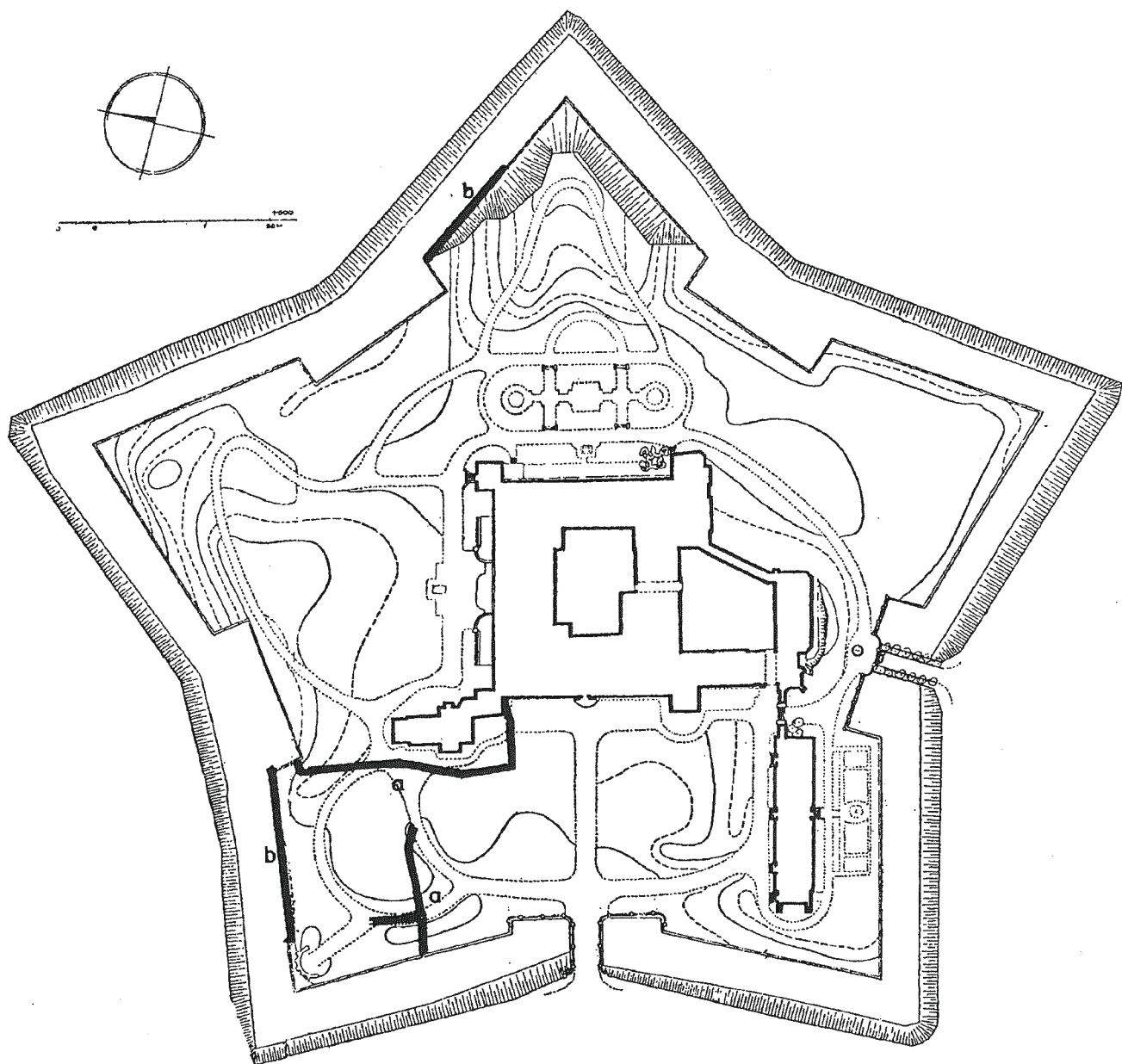
Nie wyjaśnionym do końca problemem jest lokalizacja grodu wczesnośredniowiecznego, który według tradycji znajdował się tzw. „Łysej Górze” zniszczonej przed 1907 rokiem, przez budowę drogi i elektrowni miejskiej. Zdaniem M. Drewki (1962, s. 629–638) znajdował się tu średniowieczny gródek strażniczy.

Innym terenem lokalizacji grodu a następnie zamku Pileckich według historyków i legend jest Wzgórze Plebańskie. W wyniku przeprowadzonych w 1960 roku prac wykopaliskowych, nie udało się znaleźć odpowiedzi na powyższe zagadnienie, chociaż uzyskane materiały, w większości ceramika pochodzą z XIV–XVII wieku (A. Kunysz, 1969, s. 58–59).

W trakcie przeprowadzonego w 2002 roku nadzoru archeologicznego, udało się ustalić pewne fakty związane z danymi zawartymi w dotychczasowej literaturze odnośnie powyższych obiektów. Stwierdzono występowanie śladów fosi na ulicy Łysa Góra oraz u podnóża Wzgórza Plebańskiego od strony wschodniej. Uzyskano również niezwykle cenną informację od pana Tadeusza Szczepanika, iż około 1960 roku podczas budowy jego domu mieszkalnego, u podnóża wzgórza Łysa Góra po stronie północno-zachodniej natrafiono na rząd pali drewnianych (Ryc. 5), stanowiących zapewne ślad zabezpieczenia wzgórza w tej partii (A. Gruszczyńska, 2002–2003, s. 5, 6, 11).

Pierwotnym centrum miasta był obecny Plac Sobieskiego, który wcześniej nosił nazwę „Starego Miasta”. Ostateczne ukształtowanie Łańcuta nastąpiło w związku z lokacją na prawie magdeburskim. Wytyczono wtedy nowy Rynek, między „Starym Miastem”, a wzgórzem Plebańskim i Łysą Górą. W XV wieku miasto, które w większości posiadało naturalne warunki obronne zostaje zapewne ufortyfikowane wałami ziemnymi, a około pierwszej połowy XVI wieku otaczają go wyraźnie już ukształtowane obwarowania z bramami i furtami (J. Bogdanowski, 1976, s. 155, ryc. 108).

Pierwszym właścicielem lokowanego miasta był Otton z Pilczy, herbu Topór. Siedzibę Pileckich czy też zamek lokalizuje się na Wzgórzu Plebańskim (S. Cetnarski, 1937, s. 70–71). Od 1385 roku właścicielką jest córka Ottona – Elżbieta, późniejsza żona Władysława Jagiełły, a po jej śmierci w 1420 roku, miasto było przez pewien czas dożywotnią dzierżawą Króla. Kolejnymi właścicielami stają się Jan Pilecki, dalej Stanisław Pilecki. W 1504 roku włości łańcuckie odziedziczył Stanisław Pilecki zwany „Ocicem”, a po nim jego starszy brat Mikołaj zwany również „Ocicem”, dalej Krzysztof Pilecki ojciec i syn, którego żona Anna z Sieniawskich Pilecka wymieniła je około 1586 roku ze Stanisławem Stadnickim ze Żmigrodu, zwanym „Diabłem” na jego rodowe włości dziedziczne (Zamek w Łańcucie, 1991, tekst W. K. Woj-

Ryc. 1. Łańcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Plan wykopów: a – „Modernizacja programu małej retencji na terenie parku wewnętrznego”, b – „Wzmocnienie muru fortyfikacji dla czoła północnego bastionu północno-zachodniego oraz czoła północno-wschodniego bastionu wschodniego”

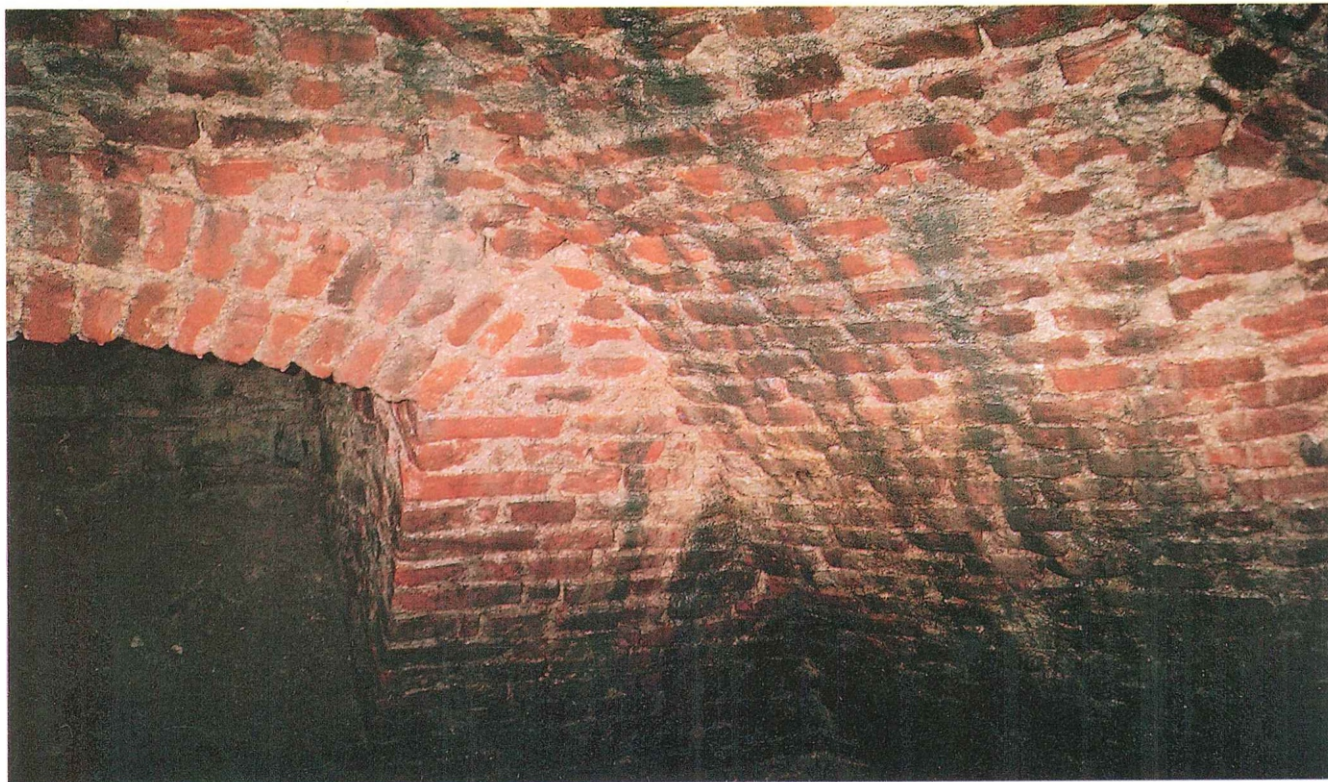
Abb. 1. Łańcut, Park- und Schlosskomplex (Fundst. 6). Plan der Grabungsschnitte: a – „Modernisierung der kleinen Retention auf dem Areal des Innenparks“, b – „Wehrmauerbefestigung für die nördliche Vorderseite der nordwestlichen Bastion und der nordöstlichen Vorderseite der östlichen Bastion“

Рис. 1. Ланьцут. Заково-парковый комплекс (пам. 6). План раскопов: а – „Модернизация программы малой реконструкции на территории внутреннего парка“, б – „Укрепление северного фасада северо-западного бастиона и северо-восточного фасада восточного бастиона”

towicz, s. 6–7). W latach 1626–28 najmłodszy z braci Stadnickich odsprzedał dobra łańcuckie Stanisławowi Lubomirskiemu, a w roku 1823 nowym właścicielem Łańcuta zostaje Alfred Potocki, syn Julii, jednej z córek Księżnej Marszałkowskiej Lubomirskiej (Zamek w Łańcucie, 1991, tekst W. K. Wojtowicz, s. 10, 20).

Stanisław Lubomirski w roku 1629 przystąpił do prac budowlanych na terenie obecnego zamku Potockich, gdzie według J. Bogdanowskiego na podstawie badań archi-

tektonicznych udało się ustalić, iż zachowały się elementy starszej budowli, którą historycznie należy wiązać ze Stadnickimi, a czas jej powstania to lata 1610–1620 (J. Bogdanowski, 1976, s. 181–186, 206). Przy przebudowie dokonano wiele istotnych zmian zgodnych z wymogami ówczesnej sztuki wojennej. Sam zamek został podwyższony, a dawne baszty obronne przekształcone w wieże. Od strony południowej wzniesiono nowe skrzydło (Zamek w Łańcucie, 1991, tekst W. K. Wojtowicz, s. 11).

Fot. 1. Łańcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Teren parku wewnętrznego. Wykop 1. Wnętrze tuneli (podziemnych chodników). Dokumentacja Działu Parku Muzeum Zamku w Łańcucie

Fot. 1. Łańcut, Park- und Schlosskomplex (Fundst. 6). Das Areal des Innenparks, Grabungsschnitt 1. Das Innere der Tunnel. Dokumentation der Parkabteilung des Schlossmuseums in Łańcut

Фото 1. Ланьцут. Замково-парковый комплекс (пам. 6). Территория внутреннего парка, раскоп 1. Внутренняя поверхность туннелей (подземелий). Документация Отдела Парка Музея Замка в Ланьцуте

Fot. 2. Łańcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Teren parku wewnętrznego. Wykop 1. Wnętrze tuneli (podziemnych chodników). Dokumentacja Działu Parku Muzeum Zamku w Łańcucie

Fot. 2. Łańcut, Park- und Schlosskomplex (Fundst. 6). Das Areal des Innenparks, Grabungsschnitt 1. Das Innere der Tunnel. Dokumentation der Parkabteilung des Schlossmuseums in Łańcut

Фото 2. Ланьцут. Замково-парковый комплекс (пам. 6). Территория внутреннего парка, раскоп 1. Внутренняя поверхность туннелей (подземелий). Документация Отдела Парка Музея Замка в Ланьцуте

Fot. 3. Łańcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Teren parku wewnętrznego. Wykop 1. Wnętrze tuneli (podziemnych chodników). Dokumentacja Działu Parku Muzeum Zamku w Łańcutie

Fot. 3. Łańcut, Park- und Schlosskomplex (Fundst. 6). Das Areal des Innenparks, Grabungsschnitt 1. Das Innere der Tunnel. Dokumentation der Parkabteilung des Schlossmuseums in Łańcut

Фото 3. Ланьцут. Запково-парковый комплекс (пам. 6). Территория внутреннего парка, раскоп 1. Внутренняя поверхность туннелей (подземелий). Документация Отдела Парка Музея Замка в Ланьцуте

Fot. 4. Łańcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Bastion północno-zachodni. Widok na kawiernę z odsłoniętym murem obudowy fosy po stronie wewnętrznej, ściana północna i wschodnia wykopu. Fot. A. Gruszczyńska

Fot. 4. Łańcut, Park- und Schlosskomplex (Fundst. 6). Das nordwestliche Bollwerk. Aussicht auf den Scharwachturm mit der freigelegten inneren Gabenmauer, Nord und Ostseite des Grabungsschnitts. Fot. A. Gruszczyńska

Фото 4. Ланьцут. Запково-парковый комплекс (пам. 6). Северо-западный бастион. Вид на башенку с крепостной стеной рва на внутренней стороне, северная и восточная стена раскопа. Fot. A. Груциньска

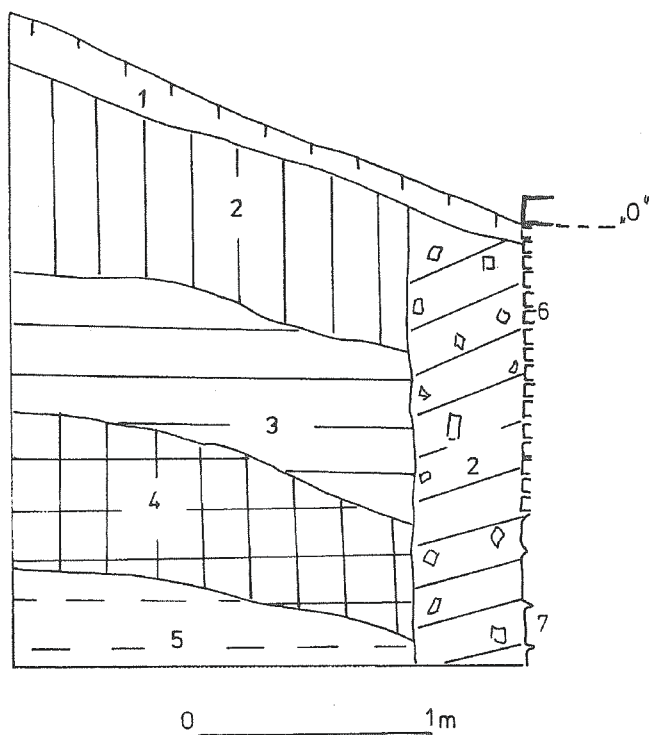
Czworoboczny zamek został otoczony podwójnym pierścieniem umocnień, założonych na planie zbliżonym do pięcioboku. Istniejące stoki podwali, kurtyn i bastionów według J. Bogdanowskiego (1976, s. 275) sugerują, iż wzniesiono je według staroholenderskiej szkoły fortyfikacyjnej. Fortyfikacje łańcuckie składały się z umocnień zewnętrznych, które stanowiły przedwał osłaniający drogę tzw. krytą oraz wewnętrznych – poprzedzonych suchą fosą. Za fosą jej dziany stok przebiegiem gzymsu kordonowego wyznacza pierwotny

poziom terenu. Wąski taras tuż za gzymsem z resztkami muru ceglanoego na jego kraju dowodzi istnienia podwału, z murywanym przedpiersiem (J. Bogdanowski, 1976, s. 281, 282). Głównymi elementami umocnień były bastiony, w postaci wysuniętych na zewnątrz narożników, połączonych kurtynami. Do zamku od strony miasta wiodła droga przez most w typie grobli, który nie dochodził do kurtyny. Ponad tą przeprawą funkcjonował most zwodzony (Zamek w Łańcucie, tekst W. K. Wojtowicz, s. 12).

WYNIKI NADZORÓW

MODERNIZACJA PROGRAMU MAŁEJ RETENCJI NA TERENIE PARKU WEWNĘTRZNEGO

Pierwotna linia przebiegu wykopów związanych z realizacją wyżej wymienionego programu prowadziła od omurowanego stoku fosy po stronie zachodniej, bastionu północno-zachodniego, z odgałęzieniem w stronę Gloriety do budynku Biblioteki po stronie zachodniej.

Ryc. 2. Łańcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Bastion północno-zachodni, czoło północne – profil zachodni wykopu: 1 – warstwa darni, 2 – warstwa brązowej ziemi, 3 – żółta glina z ciemnymi wkładkami, 4 – ilasta brązowozielona ziemia, 5 – brązowozielonkawy il, 6 – cegła, 7 – kamienie

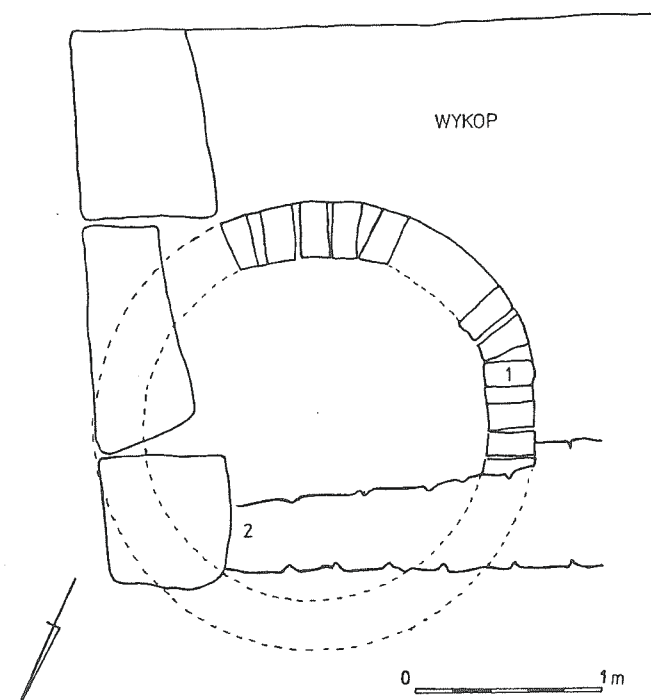
Abb. 2. Łа́нцут, Парк- und Schlosskomplex (Fundst. 6). Das nordwestliche Bollwerk der nördlichen Vorderseite. Westprofil des Grabungsschnitts: 1 – Rasenschicht, 2 – Schicht der braunen Erde, 3 – gelber Lehm mit dunklen Schichten, 4 – tonige, braungüne Erde, 5 – braungrünlicher Letten, 6 – Ziegelsteine, 7 – Steine

Рис. 2. Ланьцут. Замково-парковый комплекс (пам. 6). Северо-западный бастион, северный фасад – западный профиль раскопа: 1 – дерн, 2 – слой коричневой земли, 3 – желтая глина с темными включениями, 4 – илистая светло-коричнево-зеленая земля, 5 – светло-коричнево-зеленый ил, 6 – кирпич, 7 – камни

W trakcie pierwszego etapu prac w wykopie nr 1 wschód – zachód (szerokość wykopu 100 cm) natrafiono na dwa fragmenty murów kamiennych. Nad jednym z nich znajdował się fragment muru wykonanego z cegły. Ponadto odsłonięto fragment sklepienia podziemnych tuneli (chodników). Ze względu na opisane powyżej odkrycia zmieniono koncepcję przebiegu wykopów. Nowa trasa wykopu oznaczonego nr 2, przebiegała od budynku Biblioteki w kierunku fosy, po północnej stronie fortyfikacji (ryc. 1).

Wykop nr 1

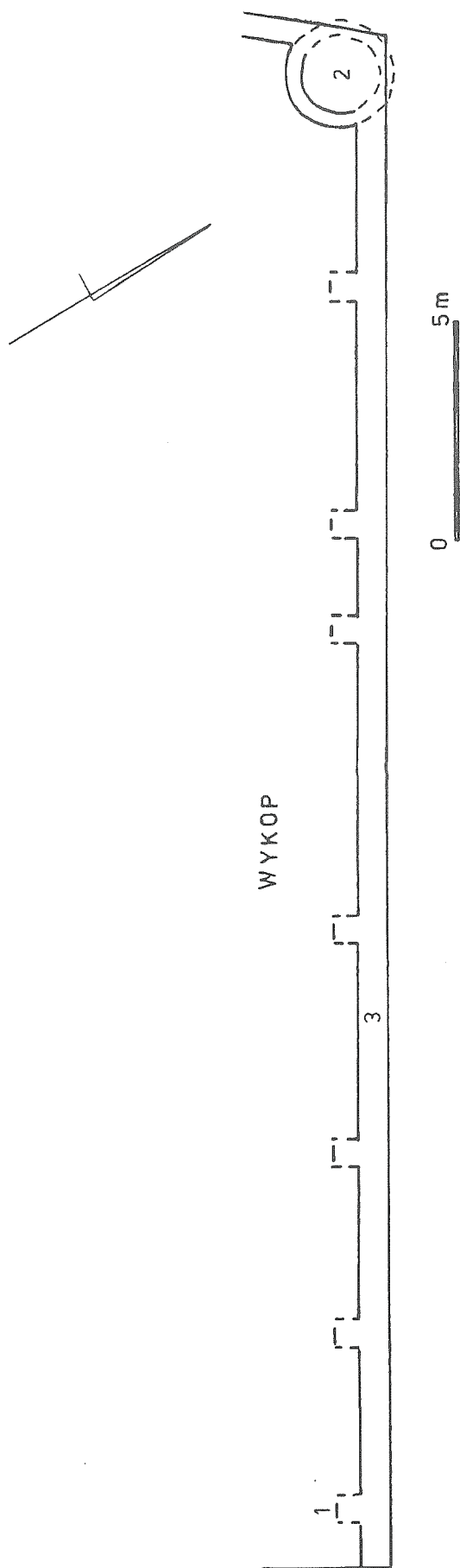
Pod warstwą darni o miąższości 30 cm, występowała warstwa brązowej ziemi z wkładkami żółtej oraz brązowej gliny, fragmentami cegieł i gruzem ceglanoym. Na głębokości 70 cm w zachodniej partii wykopu odkryto mur nr I. Zachowany mur wykonany w górnej partii z cegły, wkomponowany był w mur kamienny. Dolna część muru ceglanoego ułożona była w wążku zwykłym, natomiast górna

Ryc. 3. Łańcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Rekonstrukcja zarysu kawalierii na bastionie północno-zachodnim: 1 – cegły, 2 – kamienie

Abb. 3. Łа́нцут, Парк- und Schlosskomplex (Fundst. 6). Rekonstruktion des Umrisses eines Scharwachturms auf dem nordwestlichen Bollwerk: 1 – Ziegelsteine, 2 – Steine

Рис. 3. Ланьцут. Замково-парковый комплекс (пам. 6). Реконструкция очертаний башенки на северо-западном бастионе: 1 – кирпичи, 2 – камни

Ryc. 5. Łañcut, stan. 1. Miejsce występowania pali drewnianych u podnóża wzgórza Łysa Góra, na parceli Pana Tadeusza Szczepanika (kamiennoy mur wykonał właściciel). Fot. A. Gruszczyńska

Abb. 5. Łañcut, Fundst. 1. Stelle an dem die Holzpfähle auftraten, am Fuße der Anhöhe „Łysa Góra“ auf dem Grundstück Herrn Tadeusz Szczepaniak (die Steinmauer hat der Besitzer gebaut). Fot. A. Gruszczyńska

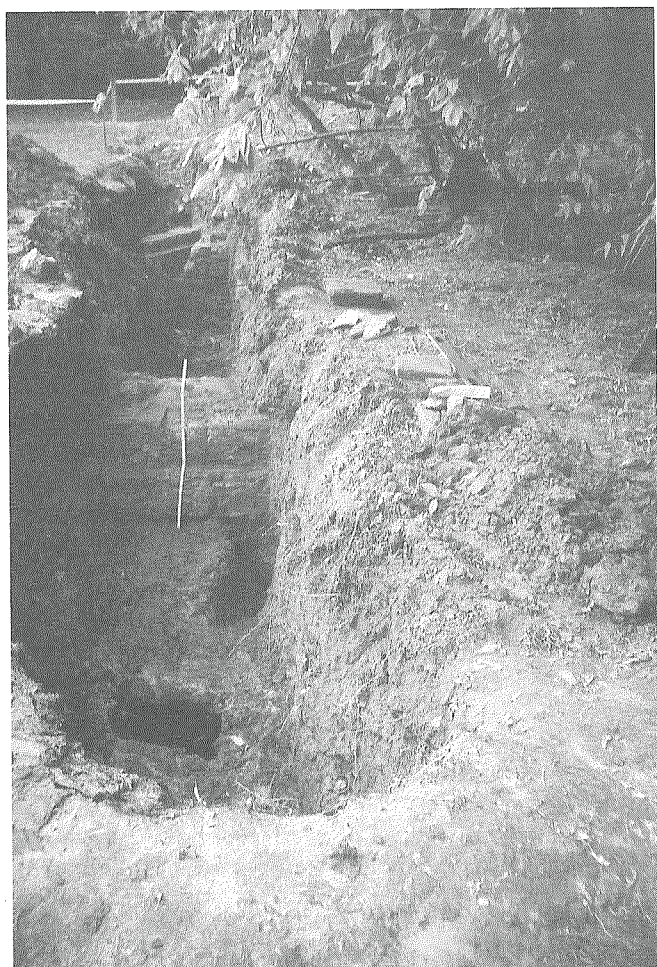
Рис. 5. Ланьцут, пам. 1. Место находки деревянных колов у подножья Лысой горы, на участке пана Тадэуша Щепаника (каменную стену выкопал хозяин). Фот. А. Грущиньска

warstwa to cegły na sztorc, kładzione szerokością. W górnej partii muru kamiennego występowały pojedyncze cegły. Szerokość muru ceglanego wynosiła 90 cm, kamiennego 120 cm. Oba mury wykonane były na zaprawie wapiennej. Do głębokości 180 cm (poziom wykopów) nie wystąpiła stopa muru. Po stronie wschodniej muru

Ryc. 4. Łañcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Bastion wschodni czoło północno-wschodnie – uchwycone zarysy żeber wzmacniających oraz kawalierzy: 1 – żebra wzmacniające, 2 – kawaliera, 3 – mur obudowy fosy

Abb. 4. Łañcut, Park- und Schlosskomplex (Fundst. 6). Östliches Bollwerk, nordöstliche Vorderseite- Umriss der Festigungsrippen und Scharwachtürme: 1 – Festigungsrippen, 2 – Scharwachturm, 3 – Innenseite der Grabenmauer

Рис. 4. Ланьцут. Замково-парковый комплекс (пам. 6). Восточный бастион, северо-восточный фасад – зафиксированные очертания подпор и башенки: 1 – подпоры, 2 – башенка, 3 – стена рва с внутренней стороны

Ryc. 6. Łańcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Teren parku wewnętrznego, wykop 1. Widok na odkryte mury wraz ze sklepieniem tuneli (chodników podziemnych). Fot. A. Gruszczyńska

Abb. 6. Łańcut, Fundst. 6. Das Areal des Innenparks, Grabungsschnitt 1. Aussicht auf die freigelegten Mauern samt den Tunnelgewölben (Gewölben der unterirdischen Gänge) Fot. A. Gruszczyńska

Рис. 6. Ланьцут. Замково-парковый комплекс (пам. 6). Территория внутреннего парка, раскоп 1. Вид открытых крепостных стен и свода туннеля (подземелья). Фот. А. Грущиньска

nr I wystąpił w odległości 600 cm – mur nr II, na głębokości 50 cm. Był to mur kamienny, w górnej partii występowały pojedyncze cegły, od strony wschodniej górna jego warstwa była cofnięta, wykonany na zaprawie wapiennej. Szerokość muru wynosiła 120 cm. Do głębokości 180 cm (głębokość wykopu) nie uchwycono stopy muru. Pomiędzy omawianymi murami po stronie południowej wykopu wystąpiła, łącząca je ściana kamienna (ryc. 6).

Odkryta ściana świadczy o tym, iż jest to jedno z pomieszczeń zbrojowni (Cekhausz) z XVII wieku o czym należy przypuszczać zgodnie z ikonografią, między innymi malowidłem ściennym w Pokoju pod Widokami na Zamku w Łańcucie. Właśnie dzięki jednemu z nich przedstawiającemu Zamek ze Zbrojownią (stan z około 1780 roku), możemy odtworzyć wygląd wspomnianego budynku (Zamek w Łańcucie, 1991, ryc. 14). Zbrojownię wzniesiono zapewne równocześnie z budową fortyfikacji. Przyjmuje się, iż był to budynek na planie zbliżonym do kwadratu, parterowy, nakryty wysokim dachem pulpitowym (ryc. 7). Zbrojownia (Cekhausz) usytuowana na północno-zachodnim bastionie (beluardzie)

wymieniana jest w dokumencie spadkowym w „Dział majątności w między ich MM PP Lubomirskimi A.D. 1668 r.” (J. Długosz, 1997, s. 141, 144).

Poza obrębem muru nr II po stronie wschodniej natrafiono na sklepienia tuneli (chodników podziemnych), doskonale zachowanych. Najwyższy punkt sklepienia wystąpił na głębokości 110 cm. Szczęśliwym zbiegiem okoliczności (wyrwa w sklepieniu tunelu dokonana podczas prac ziemnych) udało się ustalić, iż natrafiono na krzyżówkę podziemnych chodników (fot. 1–3), która prowadziła od Zbrojowni w stronę północno-zachodniej wieży zamkowej, w drugą zaś w kierunku urządzeń bramnych. Obudowa tuneli to mur ceglany. Wykonane zdjęcia ukazują zachowane detale architektoniczne. Ze względu na prace ratownicze oraz bezpieczeństwo nie można było ustalić bliższych szczegółów.

W drugiej połowie XVIII wieku Zbrojownia została adoptowana na Oficynę (budynek rozebrano po roku 1903), w której mieściły się pokoje dla służby. Wiązało się to z faktem przekształcenia zamku – warowni na rezydencję (E. Baniukiewicz, 1972, s. 53). Mur z cegły, występujący na murze nr I, to zapewne pozostałość po Oficynie.

Odkryty materiał zabytkowy to 2 fragmenty naczyń z XVIII/XVIII wieku oraz 3 fragmenty małych szkieł.

W dalszej partii wykopu nr 1 w kierunku Głoriety, w stronę zachodnią od muru nr I na głębokości 150 cm odkryto niewielki fragment muru z cegły, o wątku podobnym jak na murze nr I. Zapewne był on związany z Oficyną.

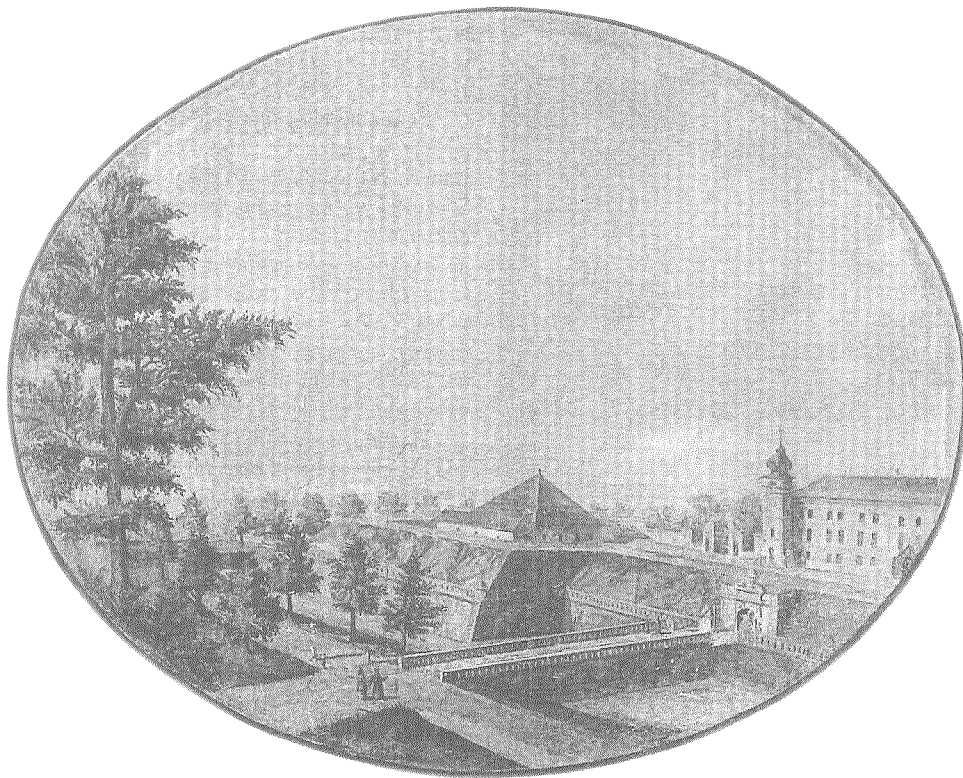
Wykop nr 2

Układ warstw nad krawędzią omurowanego stoku fosi po stronie północnej był zniszczony przez wykop na rurę wodociagową. Dalej w kierunku Biblioteki, pod warstwą darni wystąpiła brązowa ziemia z dużą ilością korzeni drzew, sięgająca do głębokości 80 cm, poniżej do głębokości 180 cm zalegała ziemia brązowoszara, następnie 20 centymetrowa warstwa czarnobrzowej ziemi, zaś do głębokości 230 cm brązowa ziemia. Pod tą warstwą wystąpiła glina jasnobrązowa – caleb. Na głębokości 45 cm natrafiono na mur ceglano-kamienny nr I, biegnący w poprzek wykopu (w kierunku wschód–zachód). W górnych partiach muru występowała cegła, poniżej cegła łączona z kamieniem, stopa muru to duże gązdy kamienia, wystąpiła na głębokości 160 cm, zaprawa wapienna. Szerokość muru wynosiła 90 cm. W odległości 630 cm od muru nr I wystąpił mur nr II na głębokości 50 cm, szerokości 90 cm (ryc. 8). W wątku muru występuje więcej cegły niż kamienia, stopa muru to duże gązdy kamienne. Po stronie południowej przylegał do omawianego muru (wchodząc w profil wschodni wykopu) mur z cegły szerokości 50 cm, wystąpił na głębokości 120 cm. Nad nim zalegała rura z kamionki o średnicy 20 cm. Mury łączono zaprawą wapienną, stopa ich wystąpiła na głębokości 170 cm.

Omawiane mury to zapewne pozostałość Salki Letniej zwanej czasami Bilardową, wzniesionej około 1800 roku, a rozebranej prawdopodobnie w końcu XIX wieku. Był to parterowy murowany budynek, na rzucie prostokąta, kryty gontem i stojący osobno przy pawilonie bibliotecznym (E. Baniukiewicz, 1972, s. 53). W dalszej partii wykopu nr 2 (w stronę południową) występuje dużo gruzu ceglanego, zapewne z rozbiórki Salki Letniej. Wymiary cegły palcówki 7 x 15 x 28 cm. Zabytków ruchomych nie odkryto.

Wykop nr 3

Wykop nr 3 – odgałęzienie wykopu nr 2 (wyznaczony w trakcie prac). Pod warstwą betonu i podsypki z piasku (40 cm), do głębokości 85 cm wystąpiła warstwa gruzu z zaprawą, poniżej do głębokości 140 cm (dno wykopu) zalegała ziemia koloru brązowego. Na głębokości 80 cm natrafiono na niewielki fragment muru ceglanego, bardzo słabo zachowanego, łączonego piaskiem

Ryc. 7. Łańcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Widok na zamek ze Zbrojownią, stan z ok. 1780 r. Zamek w Łańcut, 1991 r., *Fot. K. Jabłoński*

Abb. 7. Łańcut, Park- und Schlosskomplex (Fundst. 6). Aussicht auf das Schloss mit dem Zeughaus, gegen 1780. Schloss in Łańcut, 1991, *Fot. K. Jabłoński*

Рис. 7. Ланьцут. Заково-парковый комплекс (пам. 6). Вид замка со стороны Арсенала, состояние на 1780 г. Замок в Ланьцуте, 1991 г., *Фот. К. Яблоньски*

z ziemią, szerokość muru 80 cm, wysokość 60 cm. W dalszej partii wykopu na głębokości 95 cm wystąpiła zniszczona część sklepienia tunelu, biegnącego w stronę wieży zamkowej i tuneli odkrytych w wykopie nr I.

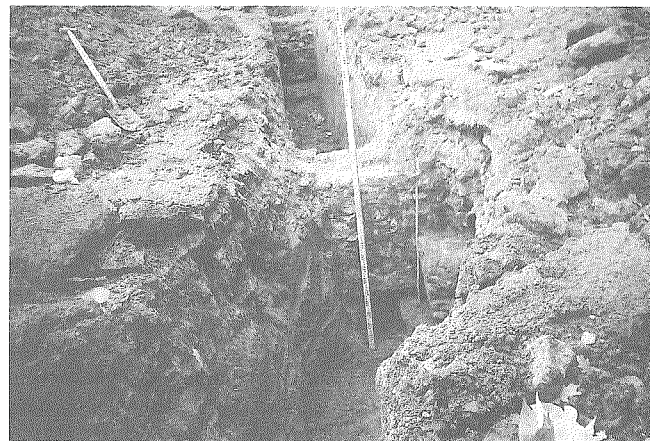
W wykopie znaleziono ciekawy detal architektoniczny (długość 49 cm, wysokość 28 cm) – fragment nadproża drzwi lub okna (ryc. 9), ze śladami spalenizny. Inny materiał zabytkowy nie wystąpił.

PRACE BUDOWLANE DOTYCZĄCE WZMOCNIENIA MURÓW FORTYFIKACJI, DLA CZOŁA PÓŁNOCNEGO BASTIONU PÓŁNOCNO-ZACHODNIEGO ORAZ CZOŁA PÓŁNOCNO-WSCHODNIEGO, BASTIONU WSCHODNIEGO

Bastion północno-zachodni (bastion I) – czoło północne (ryc. 1). Prowadzone prace stanowiły kontynuację prac zabezpieczających i wzmacniających w obrębie narożnika bastionu przy Glorietcie w roku 1995 (A. Lubelczyk 1995, s. 1).

Podczas omawianych prac w wykopie o wymiarach 2,2 x 50,0 m odkryto: profil wałów fortyfikacji, po stronie zachodniej wykopu, w pobliżu Gloriety; fragment kawalierii na narożu czoła północnego, od strony wschodniej; żebra wzmacniające, usytuowane od wewnętrznej strony muru kamiennego obudowy stoku fosy.

Stratygrafia profilu wałów fortyfikacji na omawianym odcinku (przy określeniu głębokości nanoszono je do umownego punktu „0”, który stanowi dolna granica zwieńczenia muru ceglano) przedstawia się następująco (ryc. 2):

Ryc. 8. Łańcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Teren parku wewnętrznego, Wykop 2. Odkryte mury – pozostałość Salki Letniej. *Fot. A. Gruszczyńska*

Abb. 8. Łańcut, Park- und Schlosskomplex (Fundst. 6). Das Areal des Innenparks, Grabungsschnitt 2. Freigelegte Mauern – Überbleibsel des Sommerzimmers. *Fot. A. Gruszczyńska*

Рис. 8. Ланьцут. Заково-парковый комплекс (пам. 6). Территория внутреннего парка, раскоп 2. Открытые стены – остатки Летней Залы. *Фот. А. Грущиньска*

- 1 – warstwa darni o miąższości 10–20 cm, od strony południowej znajduje się 90 cm powyżej od punktu „0”, zaś od północnej dochodzi do umownego poziomu,
- 2 – warstwa brązowej ziemi o miąższości 60–90 cm,

Ryc. 9. Łańcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Teren parku wewnętrznego, Wykop 3. Fragment nadproża drzwi lub okna. Fot. A. Gruszczyńska

Abb. 9. Łańcut, Park- und Schlosskomplex (Fundst. 6). Das Areal des Innenparks, Grabungsschnitt 3: Tür – oder Fenstersturz. Fot. A. Gruszczyńska

Рис. 9. Ланьцут. Замково-парковый комплекс (пам. 6). Территория внутреннего парка, раскоп 3. Фрагмент перемычки двери или окна. Фот. А. Грущинська

3 – warstwa żółtej gliny z ciemnymi wkładkami, o miąższości 60–70 cm,

4 – ilasta brązowozielona ziemia, o miąższości 50–70 cm,

5 – brązowozielonkawy il, który dochodził do dna wykopu na poziomie 190 cm, od punktu „0”,

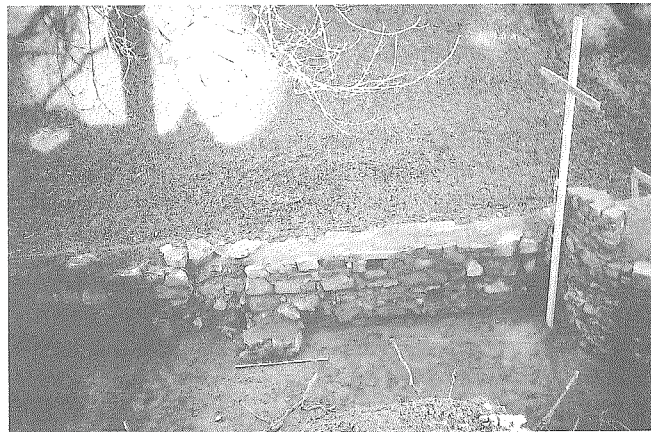
6 – na całej przestrzeni przy murze wystąpiła warstwa brązowej ziemi (z wkładkami fragmentów cegły), szerokości 45–50 cm.

Kawaliera (wieżyczka) na narożu czoła północnego od strony wschodniej. Zachowana jej część przylegała do ściany północnej na długości 220 cm i wschodniej na długości 190 cm, od wewnętrznej strony omurowanego stoku fosy bastionu. Od poziomu gzymsu kordonowego w górę, ściany kawalieri wykonane były z cegły palcówki (wymiary cegieł 7 x 15 x 29 cm), wysokość zachowanego muru z cegły wynosiła 48 cm, dolna partia z kamienia z wkładkami cegły w górnej części (fot. 4). Odkryty fragment otworu obserwacyjnego od strony zewnętrznej wieżyczki posiadał szerokość 60 cm, wewnętrznej 54 cm. Dolna część kawalieri (na poziomie muru kamiennego) jest lita wypełniona drobnymi kamieniami, pomiędzy którymi występuje zaprawa wapienno piaskowa. Poziom jej od strony zachodniej jest o 10 cm wyższy niż w pozostałych partiach. Z zachowanych fragmentów można w przybliżeniu ustalić, iż zewnętrzna średnica kawalieri wynosiła około 230 cm, wewnętrzna około 170 cm (ryc. 3).

Żebra wzmacniające nr 1 i 2 wystąpiły na głębokości 60 i 65 cm od dolnego poziomu gzymsu kordonowego. Żebro nr 1 usytuowane było w odległości 276 cm od połączenia kawalieri z murem kamiennym, po stronie północnej, szerokość jego wynosiła 58 cm (ryc. 10). W odległości 368 cm wystąpiło żebro nr 2, o szerokości 68 cm, dalej w odległości 372 cm żebro nr 3 i następne – mocno zniszczone. Głębokość wykopu w tej partii wynosiła 94 cm od gzymsu kordonowego.

W omawianym wykopie poza żeliwną kratką odwodnienia muru tzw. odciek, nie znaleziono materiału zabytkowego.

Bastion wschodni (bastion III) czoło północno-wschodnie (ryc. 1). Omawiany odcinek murów fortyfikacyjnych posiadał liczne uszkodzenia. Podczas prac ziemnych wykonywanych na odcinku 35 metrów (licząc od strony północnej) w wykopie o szerokości 2,3 m odkryto: profil wałów fortyfikacji po stronie południowej

Ryc. 10. Łańcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Bastion północno-zachodni, czoło północne. Fragment kawalieri i żebro wzmacniające nr 1. Fot. A. Gruszczyńska

Abb. 10. Łańcut, Park- und Schlosskomplex (Fundst. 6). Das nordwestliche Bollwerk, nördliche Vorderseite. Fragment eines Schachtwachturms und Festigungsrippen Nr. 1. Fot. A. Gruszczyńska

Рис. 10. Ланьцут. Замково-парковый комплекс (пам. 6). Северо-западный бастион, северный фасад. Фрагменты башенки и подпора № 1. Фот. А. Грущинська

wykopu, fragment kawalieri na narożu północno-wschodnim, żebro wzmacniające usytuowane od wewnętrznej strony muru kamiennego obudowy stoku forsy.

W profilu południowym układ stratygraficzny (przy określeniu głębokości nanoszono je do umownego punktu „0”, który stanowiła dolna granica gzymsu kordonowego) przedstawia się następująco:

1 – warstwa humusu o miąższości 36–74 cm powyżej 180 cm od punktu „0”,

2 – warstwa żółtej gliny powyżej 140 cm od punktu „0” (do dna wykopu),

3 – warstwa brązowej gliny powyżej 50 cm od punktu „0”, zalegała do dna wykopu sięgającego 30 cm poniżej gzymsu kordonowego,

Ryc. 11. Łańcut. Zespół parkowo-zamkowy (stan. 6). Bastion wschodni, czoło północno-wschodnie. Profil południowy i zachodni wykopu. Fot. A. Gruszczyńska

Abb. 11. Łańcut, Park- und Schlosskomplex (Fundst. 6). Das östliche Bollwerk, nordöstliche Vorderseite. Süd – und Westprofil des Grabungsschnitts. Fot. A. Gruszczyńska

Рис. 11. Ланьцут. Замково-парковый комплекс (пам. 6). Восточный бастион, северо-восточный фасад. Южный и западный профиль раскопа. Фот. А. Грущинська

4 – pod humusem tuż przy samym murze wystąpiła 20 centymetrowa warstwa popielatej zbitej ziemi, uszczelniającej mur kamienny obudowy stoku fosy (ryc.11).

Kawaliera (wieżyczka) na narożu północno-wschodnim bastionu III. Zachowana jej część przedstawiała się w o wiele gorszym stanie od odkrytej na bastionie I. Ściany jej wykonane były z cegły, wystąpił fragmentarycznie zachowany otwór obserwacyjny. Do dna wykopu 40 cm poniżej od punktu „0” ściany wykonane były również z cegły, wewnątrz zalegał gruz ceglany. Rekonstruk-

cja wskazuje, iż zarys jej był niemalże identyczny jak kawaliera na bastionie I. Wymiary: średnica zewnętrzna ok. 235 cm, wewnętrzna ok. 180 cm.

Żebra wzmacniające usytuowane od wewnętrznej strony muru kamiennego obudowy stoku fosy, wystąpiły niemal że na całej linii wykopu (ryc. 4).

Uchwycono górne zarysy 7 żeber, stan ich zachowania na poziomie wykonanego wykopu nie był możliwy do odtworzenia.

Nie odkryto materiału zabytkowego.

WNIOSKI

Uzyskane wyniki omawianych nadzorów na terenie parku wewnętrznego oraz fortyfikacjach zespołu pałacowego w Łańcucie, pozwalają w pewnej mierze uściślić dane dotyczące nie zachowanych budowli: Zbrojowni (Cekhaus), Oficyny, Salki Letniej (tzw. Bilardowej) oraz związanych z systemem obronnym kawaler (wieżyczek). Z kolei odkrycie żeber wzmacniających po wewnętrznej stronie muru dzianego fosy, od strony północnej i wschodniej oraz w nawiązaniu

do poprzednich badań w latach 1991–1992, pozwala wysunąć przypuszczenie, że znajdowały się one wzdłuż całego systemu obronnego, mimo iż nie prowadzono badań przy murze od strony zachodniej (A. Gruszczyńska, 1993, s. 247–251). Często zamiast pogrubiać mur, wzmacniano go od wewnątrz pionowymi żebrami rozstawionymi co kilka metrów (A. Gruszecki, 1962, s. 37).

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Baniukiewicz E.
1972 *Park w Łańcucie*, Warszawa.
- Bogdanowski J.
1976 *Fortyfikacje łańcuckie na tle małopolskiej sztuki obronnej*, Łańcut.
- Cetnarski S.
1937 *Miasto Łańcut. Z dziejów i własnych wspomnień*, Wąbrzeźno Pomorskie.
- Długosz J.
1997 *Latyfundia Lubomirskich w XVII wieku (powstanie – rozwój – podziały)*, Opole.
- Drewno M.
1962 *Średniowieczny gródek strażniczy w Łańcucie*, „Światowit”, t. 24, s. 629–638.
- Gruszczyńska A.
1993 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na Zamku w Łańcucie (stanowisko nr 6) w latach 1991–1992*, „MSROA, za lata 1991–1992”, s. 245–252.
- 2001 *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przy pracach związanych z realizacją zadania pod nazwą „Modernizacja programu małej retencji na terenie parku wewnętrznego i fosy otaczającej Zamek w Łańcucie”*, Archiwum MOR, nr inw. 143.
- 2001 *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przy pracach związanych z realizacją inwestycji „Remont i adaptacja kotłowni węglowej na gazową w budynku Storczykarni Zespołu Zamkowego w Łańcucie wraz z infrastrukturą zewnętrzną”*, Archiwum MOR, nr inw. 130.
- 2002–2003 *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przy pracach ziemnych związanych z inwestycją ciepłowniczą od Osiedla*
- Księżę Górki przy ulicy Kardynała Wyszyńskiego, poprzez rejon ulic: Konopnickiej, Łysa Góra, Dolniańskiej, Jagiellońskiej, Grunwaldzkiej, Moniuszki, dawny Ogród Angielski, ulicę Sikorskiego oraz ulicę Zieloną w Łańcucie*, Archiwum MOR, nr inw. 155.
- 2002–2003 *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przy pracach budowlanych dotyczących wzmocnienia muru fortyfikacji, dla czoła północnego bastionu północno-zachodniego oraz czoła północno-wschodniego, bastionu wschodniego*, Archiwum MOR, nr inw. 149.
- Gruszecki A.
1962 *Bastionowe zamki w Małopolsce*, Warszawa.
- Kunysz A.
1968 *Grodziska w województwie rzeszowskim*, „MSROA za rok 1966”, s. 25–102.
- Lubelczyk A.
1995 *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego na Zamku w Łańcucie w roku 1995*, MOR, Archiwum miejscowości nr 192.
- Malczewski J.
1997 *Studium historyczno-urbanistyczne dla miasta Łańcuta*, t. VII – Wytyczne Konserwatorskie, maszynopis SOZ Rzeszów.
- Szust Z.
1957 *Średniowiecze Łańcuta*, Katowice.
- Wojtowicz W. K.
1991 *Zamek w Łańcucie*, zdjęcia K. Jabłoński, tekst W. K. Wojtowicz, Warszawa.

Aleksandra Gruszczyńska

Bericht von den 2001–2003 durchgeführten archäologischen Aufsichtsarbeiten im Schlosspark und an den Festungsmauern des Schlosses in Łańcut

Zusammenfassung

Die in diesem Bericht besprochenen Ergebnisse der archäologischen Aufsichtsarbeiten, die 2002–2003 auf dem Areal des Park – und Schlosskomplexes in Łańcut (Fundstelle Nr. 6) durchgeführt wurden, umfassten das Projekt „Modernisierung des Programms kleiner Retention auf dem Areal des Innenparks und des umgebenden Festungsgrabens“ (die Forschungen umfassten den Innenpark) – 2001 und in den Jahren 2002–2003 „Wehrmauerbefestigung für die nördliche Vorderseite der nordwestlichen Bastion und der nordöstlichen Vorderseite der östlichen Bastion“.

Die gewonnenen Forschungsergebnisse lassen das Wissen über die erhaltenen Baulichkeiten: Zeughaus (Cekhaus), Hinterhaus, Sommerzimmer (Billardzimmer) und der mit dem Verteidigungssystem verbundenen Scharwachtürme präzisieren. Das Freilegen der Festigungsrippen an der Innenseite der Gabenmauer, vom Norden und Osten lässt in Verbindung mit den früheren Forschungen vermuten, dass diese Baulichkeiten sich das ganze Verteidigungssystem entlang befanden.

Александра Грущинська

Результаты археологических надзоров на территории парка и крепостных стен замка в Ланьцуте в 2001–2003 гг.

Резюме

Рассматриваемые в настоящем сообщении результаты археологических надзоров 2002–2003 гг. на территории замково-паркового комплекса в Ланьцуте (памятник № 6) были связаны с „Модернизацией программы малой реконструкции на территории внутреннего парка и рва, окружающего замок в Ланьцуте“ (исследования касались внутреннего парка) – 2001 год, а в 2002–2003 – „Укрепление крепостных стен северного фасада северо-западного бастиона и северо-восточного фасада восточного бастиона“.

Результаты исследований позволяют уточнить данные, касающиеся не сохранившихся построек: Арсенала (Цекхауз), хозяйственных построек, Летней Залы (т.н. Бильярдной) и связанных с оборонной системой башенок. Открытие подпор на внутренней стороне стены рва, с северной и восточной сторон, а также данные исследований предшествующих лет позволяют выдвинуть предположение, что они располагались вдоль всей системы укреплений.